

KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM ENGELLERİ: 1991'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ

Melek Sarı GÜVEN

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

Email: meleksari1@yahoo.com

Özet

Kültürler arası iletişim kavramı temel olarak kültür ve iletişim kelimelerinin içeriğinden oluşur ve en az iki bileşene ihtiyaç duyar. Çünkü iletişim karşılıklıdır. Kültür tanımının ise çok farklı kullanımları vardır ve bu çalışmada toplumların davranışsal, dilsel ve düşünsel normları çerçevesinde kullanılacaktır. Dünya üzerinde çok sayıda kültür olduğu düşünülürse her kültürün birbiriyle iletişime geçmesi için de kültürlerin birbiriyle temas içerisinde olması gerekir. Özellikle de iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerleme; dünya nüfusunun artması; küreselleşme; turizm ve ticaret; göç hareketleri ve ülkeler arası eğitim programları hareketliliği kültürlerarası iletişim koşullarını yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmada, farklı kültürel geçmişleri olan iki komşu ülkenin, Türkiye ve Ermenistan'ın, kültürlerarası iletişim engellerinin ne olduğu konusuna odaklanılacaktır. Her iki ülkenin maddi ve manevi kültürel varlıklarından hareketle ortak noktalar ve farklılıklar belirlenerek iletişim durumlarının seviyesi ortaya konulacaktır. İki ülkenin iletişimini engelleyen unsurlar tek tek ele alınarak çözüm önerilerinde bulunulacaktır. İletişimsel boyutu ortaya koyan noktalardan hareketle Türkiye-Ermenistan iletişimi yorumlanacaktır. Dilsel iletişim, sözsüz iletişim, sosyokültürel ve stratejik yeterlikler olarak ele alınacak olan iki ülke iletişimi bu destek noktaları üzerinden incelenecektir. Dilsel iletişimin ardından toplumların tarihsel, coğrafi, ekonomik, sosyokültürel ve stratejik yapılarının aynılık ve farklılıkları önemlidir. İki ayrı etnik grubun yüzyıllarca aynı topraklarda oluşturmuş oldukları maddi ve manevi ortak öğeler bulunmakla birlikte 1991 yılı itibariyle iki komşu ülke boyutunda bir iletişim süreci başlamıştır. Buradan hareketle Türkiye ve Ermenistan'ın iletişim düzeyi hakkında bir yargıya varılarak kültürler arası iletişim engellerinin neler olduğu ve nasıl en aza indirgenebileceği tartışılacak ve bu konuda önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası İletişim, İletişim, Kültür, Türkiye, Ermenistan

MISUNDERSTANDINGS IN THE INTERCULTURAL COMMUNICATION: CASE STUDY OF TURKISH – ARMENIAN RELATIONS FROM 1991 TO PRESENT

Abstract

The concept of the content of communication between cultures consist essentially of culture and communication word and requires at least two components. Because it requires reciprocal communication. The definition of culture is very different uses in society and behavioral studies will be used in the context of linguistic and intellectual norms. Given that a large number of cultures around the world must be in contact with each other as well cultures for each culture to communicate with each other. Advances in technology, particularly in communications and transportation; increase of the world population; globalization; tourism and trade; migration and cross-country training programs focused on intercultural communication requirements of mobility. In this study, the different cultural backgrounds of the two neighboring countries, Turkey and Armenia will focus on what is happening in intercultural communication barriers. Both the country's tangible and intangible cultural heritage of movement commonalities and differences will be revealed by determining the level of communication situations. Elements that prevent contact between the two countries will be made in the solutions one by one. Departing from the point of revealing the communicative dimension of Turkey-Armenia communication will be reviewed. Linguistic communication, nonverbal communication, communication with the two countries will be discussed in socio-cultural and strategic competencies will be examined through these support points. Historical societies, then linguistic communication, geographical, economic, socio-cultural and strategic nature of sameness and difference significant. Two different ethnic groups in the same territory for centuries have created, they are tangible and the two neighboring countries as of 1991, although the spiritual dimension common elements began a communication process. Hence Turkey and Armenia to communicate the judgment to have been reached about the level of cross-cultural communication barriers and what will be discussed how to minimize and will make proposals in this regard.

Keywords: Intercultural Communication, Communication, Culture, Turkey, Armenia

Giriş

Kültürlerarası iletişim kavramı, hem kültüre ait hem de iletişime ait tüm bileşenleri kapsamaktadır. Aynı iki terim olan kültür ve iletişim kavramları günümüzde ortak anlamlar yüklenerek, kültür temelli iletişim çalışmalarının yürütülmesinde rol almaktadır. Türkiye ve Ermenistan gibi ortak kültürü olup da iletişimi olmayan iki komşu ülke için de kültürlerarası iletişim çalışmalarından yararlanılarak iletişimin kurulması amaçlanmaktadır. Bunun için öncelikle kültürlerarası iletişim kavramının tanımı yapılarak bu çalışma için sınırları belirlenmeli; sonra bu kavram, Türkiye-Ermenistan örneklemini üzerinden ele alınarak iki ülke iletişiminin öncesi ve bugünkü durumu değerlendirilmelidir.

Kültürlerarası iletişim, iki ayrı insan grubunun manevi ve maddi kültürel öğeleri yardımıyla temasa geçmesi, birbirini algılaması, anlamaya çalışması, kabul etmesi, saygı göstermesi ve birlikte yeni manevi ve maddi değerler üretmesine imkân sağlayan disiplinler arası bilimsel faaliyetler bütünüdür. Bir grubun sahip olduğu dil, din, ahlak yapısı, değerleri, adet ve geleneklerini kapsayan manevi kültür öğeleriyle; teknolojik varlığı, üretim araçları, sanat ve ekonomik-sosyal altyapısını oluşturan maddi kültürel öğeleri bu faaliyetler bütünü içerisinde yer almaktadır. İnsan davranışlarını dil ve inancın yönlendirdiği düşünülürse manevi öğelerin maddi öğelerden daha kuvvetli bir şekilde iletişimde etkili olduğu söylenebilir. Bu sebeple, iletişim engelleri ele alınırken öncelikli iletişim alanları göz önünde bulundurularak, onların sekteye uğradığı durumlarda iletişimin hangi yönde ilerlediğine bakmak yerinde olacaktır.

Kültürlerarası iletişim kavramı, insanların uyguladığı etkinlik olarak eski olmakla birlikte akademik bir disiplin olarak henüz yeni bir disiplindir. Bu disipline tarihsel olarak bakacak olursak, kültürlerarası iletişim kavramını ilk kez kullanan kişi Amerikalı antropolog Edward T. Hall olmuştur. Hall'ın 1959'da yayınladığı *Sessiz Dil* isimli kitabı alanın kurucu belgesi niteliğindedir. Hall için kültürlerarası iletişim paradigmasının ana unsurları sözsüz iletişim, bilgi alışverişi, kültürel farklılıkların kabulü ve eğitimidir. Kültürlerarası iletişim kavramının Üniversitelerde ve diğer kuruluşlarda öğretimi ve eğitimi ABD'de 1970'li yıllarda Avrupa'da ise 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır¹. Kartarı'ya göre kültürlerarası iletişimin amacı, “farklı kültürlerden insanlar arasında gerçekleşen iletişimi anlamak ve açıklamak, iletişim süreçleri ile ilgili tahminlerde bulunmak”tır². İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, küreselleşmenin ekonomi alanındaki gelişimi, kültürel çeşitliliğin artış içinde olması ve nüfusun artması kültürlerarası iletişim alanında gelişmelere yol açmaktadır³.

Hall, kültürlerarası iletişim kavramını bir disiplin olarak inceleyen ilk araştırmacı olmaktan başka bu alanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturan farklı çalışmalarla da alana katkıda bulunmuştur. Ona göre, farklı kültürlerin üyeleri iletişim kurmak ve bir etkileşimde bulunmak için birbirleri hakkında yüksek derecede bilgiye sahip olmasalar da olur. Önemli olan en gerekli bilgilerin bilinmesidir⁴. Bu durumda, Türkiye-Ermenistan kültürlerarası iletişimi için bilinmesi gereken karşılıklı bilgi mevcuttur. Yüzyıllardır aynı coğrafyada yaşamış, ortak kültürel değerlerin ve ortak bir geçmişin sahibi olan iki ülke için iletişimi başlatmak ve doğru bir şekilde yürütmek için gerekli altyapı hazırdır. Bu halde neden iki komşu ülke arasında bir iletişim başlatılmamış veya başlatılamamıştır. Bu durumda

¹ Hall, E.T. 1976. *How Cultures Collide*. Psychology Today 10, s.66-74.

² Kartarı, A. 2001. *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Ürün, s.12-13.

³ A.g.e. s. 8.

⁴ Leeds-Hurwitz, W. 1990, “Notes in the History of Intercultural Communication: The Foreign Service Institute and the Mandate for Intercultural Training.”, *Quarterly Journal of Speech*, 76 (3), s.269.

kültürlerarası iletişim engellerinin olduğu düşünülebilir. Bu engeller geçmişten gelen ve günümüze kadar devam eden iletişim engelleridir.

Kültürlerarası iletişim çalışmaları, toplumsal ilişkilerin gelişmesiyle birlikte insanların diğer insanlar hakkında ne düşündüklerini, onları nasıl etkilediklerini ve onlarla nasıl ilişki kurduklarını incelemek amacıyla önemli hale gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, uluslararası ilişkilerde ve ülkelerin komşuluk ilişkilerinde bireyin rolü önemli bir hal almıştır. Siyasi iktidarların kendi devamlılıkları için kişilerin beklentilerini bilmek istemeleri sebebiyle kamuoyunun fikir ve görüşleri alınmaya başlanmış, bu sebeple birçok stratejik araştırma merkezi, vakıf, kurum ve kuruluşlar kurulmuştur. Bu kuruluşlar ülkeler arası iletişimi farklı yöntemlerle ölçerek politika üretme ve geliştirme süreçlerinde yardımcı olmuşlardır⁵. Kültürlerarası iletişim çalışmalarının son derece önemli hale geldiği günümüzde, Türkiye-Ermenistan iletişim engelleri üzerine yapılacak olan bu çalışma, sınırlı iletişime sahip iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi adına olumlu bir katkıyı hedeflemektedir.

Türkiye ve Ermenistan tarihi süreçte yüzyıllarca aynı topraklarda yaşamıştır. Bu zaman süresince aynı ve farklı kültürel değerler oluşturmuşlardır. İki ülke arasındaki kültürel benzeşmenin yüzyıllardır süregeldiği görülmektedir. Türkiye-Ermenistan arasındaki kültürel benzerlikler maddi ve manevi değerlerden oluşmaktadır. Bunlar kılık kıyafet, kullanılan araç gereç, yeme içme, halk oyunları ve halk müziği gibi maddi unsurlardır. Kültürel farklılıkları ise, daha çok dil, din, hayat görüşü gibi manevi değerler oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültürel ayrışmaya neden olan ve iletişim için önemli olan dil, din ve dünya görüşü farklılığı engel teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra, iki toplumun farklı toplumsal hafızalara sahip olması da iletişim kanallarını engelleyen nedenlerden birisidir. Dil, din, dünya görüşü ve toplumsal hafızanın farklı olması iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Kültürlerarası iletişim engelleri bağlamında en büyük engel dil yeterliğidir. Dil, iletişimin ilk ve en önemli katmanıdır⁶. Bununla ilgili olarak 2006 yılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tavsiye 'sinde şöyle bir ifade yer almaktadır: "...yabancı dilde iletişim kurmak anlama yeteneği, vurgulama ve yorumlama yeteneği, düşünceler, hisler, fikirler, gerçekleri içerir... sosyal ve kültürel statüye göre, o anki ihtiyaçlara göre değişir... yabancı dille iletişim hüner ve karşındaki kültürü anlamayı da gerektirir..."⁷. Türkiye-Ermenistan iletişimi ele alındığında da en büyük iletişim engelinin dil olduğu görülür. Ermenice, Hint-Avrupa dil ailesine ait, MS. V. Yüzyılda Mesrop Maştops adlı bir din adamı tarafından geliştirilmiş bir alfabeye sahip bir dildir. Türkiye'de Ermenice bilen kişi sayısı da Ermenistan'da Türkçe bilen sayısı da oldukça azdır. Mevcut sayı her iki ülkenin birbirleriyle iletişim kurabilmesi için yeterli bir sayı değildir. Oysa Chandler'e göre, farklı konuşan toplumlar farklı düşünmektedir⁸. Hem farklı konuşan hem de birbirinin dilini bilmeyen iki komşu ülke Türkiye ve Ermenistan için kültürlerarası iletişimde en büyük engel dil konusudur.

İki kültür arasında ne kadar çok farklılık varsa kültürlerarası iletişim engelleri de o kadar çoktur. İki kültür arasındaki dil engelinden sonraki engel sözsüz iletişim engelidir. Bazı araştırmacılar sessiz iletişim ibarelerinin her toplum için aynı olduğunu düşünse de⁹ Türkiye ve Ermenistan için bu durum geçerli değildir. Her iki toplum için de jestler, mimikler, işaret

⁵ Gibson, J.W. , Hanna, M.S.1992. *Introduction to Human Communication*, WCB.

⁶ Uygur, N. 1996, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, s.15.

⁷ EUR-Lex 2006, 394/14.

⁸ Chandler, D. 1994. *The Sapir-Whorf Hypothesis*. Aberystwyth University.

⁹ Jandt, F. 2010. *An Introduction to Intercultural Communication: identities in a global community*. Los Angeles: Sage Publications, s.112.

dili farklıdır. Üçüncü iletişim engeli ise stereotipler ve ön yargılardır. Stereotipler negatif ya da pozitif olabilirken; önyargılar her zaman için olumsuzdur. Her ikisi de bir bireyin kendi kültüründen temellenen ve etkilenen durumlarıdır¹⁰. Diğer iletişim engelleri ise endişe ve ırkçılıktır. Bazı kültürler, yeni bir kültürün farklılığı karşısında endişeye kapılır. ırkçılık ise kültürlerarası yanlış anlaşılmalara tetikleyen ciddi bir iletişim engelidir¹¹.

Bu kültürel tarihe sahip olan Türkler ve Ermeniler, önce Selçuklu daha sonra Osmanlı Devletleri içerisinde birlikte uzun süre yaşamışlardır. 19. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti bünyesindeki etnik grupların Osmanlı'dan ayrılma ve kendi devletlerini kurma girişimlerine Ermeniler de dâhil olmuşlardır. Ermeni milliyetçiliğinin doğması ve gelişmesiyle birlikte bir Ermeni Devleti'nin kurulması fikri 20. Yüzyıl başlarında Ermeniler için ulaşılmaya çalışılan bir hedeftir. Ermeniler bu hedeflerine, 1917 yılında Rus Devleti'nin bölgede etkinliğinin azalmasının ardından, 1918 yılında merkezi Erivan olan Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti ile ulaşmışlardır. Ancak bu devlet 2,5 yıl sonra, Aralık 1920'de, Ermeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. Bu tarihten 1991 yılına kadar olan dönemde Türkiye-Ermenistan ilişkileri Sovyetler Birliği aracılığıyla kurulmuştur. Ermenistan'ın bağımsızlığını tekrar kazanması 1991 yılında gerçekleşmiştir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Genel olarak değerlendirdiğimizde, Türk-Ermeni ilişkilerini 5 dönemde inceleyebiliriz. 1- Başlangıcından 1890'lı yıllara kadar olan dönem; 2- 1890'lı yıllardan 1915 yılına kadar olan dönem; 3- 1915-1920 yılları arasındaki dönem; 4-1920-1990'lı yıllar arasındaki dönem; 5- 1991-2014 yılları arasındaki dönem.

Ermenistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana Türkiye ve Ermenistan arasında diplomatik ilişki tesisi için uygun koşullar oluşmamıştır. İkili ilişkilerin başlatılması için Türkiye, Nisan 2005'te Ermenistan'a Ortak Tarih Komisyonu kurulmasını önermiş ancak bu girişim bir sonuç vermemiştir. 2007 yılında ise Ermenistan'la sorunlarımızın ortadan kaldırılması ve ilişkilerin normalleştirilmesi amacıyla İsviçre'nin arabuluculuğuyla yeni bir süreç başlamıştır. Bunun sonucunda 10 Ekim 2009 tarihinde "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ile "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü" imzalanmıştır. Bu protokoller ikili ilişkilerin normalleşmesi için atılmış önemli bir adımdır. Türkiye hükümeti, protokolleri imzalandıktan sonra TBMM'ye göndermiştir. Ancak Ermenistan hükümeti, 22 Nisan 2010 tarihinde protokolleri dondurduğunu açıklamıştır. Bu durumda; ortak sınırın açılması, çalışma gruplarının oluşturulması ve alt komisyonların çalışmaya başlaması sekteye uğramıştır. Dolayısıyla, "sıfır sorun politikası" çerçevesinde komşuluk ilişkilerini yeniden yapılandırma hedefinde olan Türkiye bu hedefine henüz ulaşamamıştır. 23 Nisan 2014 tarihine gelindiğinde Türkiye, Başbakanlıktan yapılan yazılı bir basın açıklaması ile 1915 olaylarına ilişkin bir taziyeye mesajı yayınlamıştır. 8 ayrı dilde yayınlanan bu mesaj, Ermeni kimliğini anlama ve iletişim kurma noktalarından hareketle yazılmış bir mesajdır. Hükümetin ikili ilişkilerle ilgili geldiği son noktanın bu olduğu bir durumda iki ülke arasındaki karşılıklı algının belirlenmesi de bir kat daha önem içermektedir. Çünkü iletişimin başlayabilmesi için iki milletin birbirini nasıl algıladığı ve doğru algılaması için nasıl bir çaba gerektiği konuları önemlidir. Farklı kültürden insanların birbirlerini anlamalarını sağlamak ve iletişim kurmalarına vesile olmak için kültürel uyum gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için de bu kültürlerin birbirini nasıl

¹⁰ A.g.e. s. 86-90.

¹¹ A.g.e. s. 82.

algıladığını bilmek lazımdır¹². İki kültür arasındaki algıyı bildikten sonra, kültürlerin birbirleriyle iletişimi için alınacak tedbirler ortaya çıkar.

Kültürlerarası iletişim engeli olarak anılan iki husus -dil ve sözsüz iletişim- çözülebilir iletişim engellerinden sayılmaktadır. Dil engeli, bir başka dil iletişime sokularak ortadan kaldırılabılır. Türkiye-Ermenistan için İngilizce veya Rusça iki kültürün birbirini anlamakta kullanabileceği alternatif dil olabilir. Bunun bir örneği, 25 Ocak 2015 tarihli Ermenistan ziyaretimiz esnasında yaşanmıştır¹³. Diğer bir engel olan sözsüz iletişim için de jestler, hediyeler, göz kontağı, benzer giysiler giymek ve dokunmak önemli bir engel kaldırma yöntemidir. Bununla birlikte önyargılar, algısal farklılıklar, yanlış anlamalar, olumsuz stereotipler, kültürel şoklar ve ırkçı davranışlar da dil ve inanç sistemine saygı ile çözülebilecek iletişim engelleri arasındadır. Kültürlerarası iletişim engellerini aşmak için kullanılacak iki önemli anahtar; dil ve inanç sistemine saygıdır. Farklı kültürlerden insanların birbirlerini anlamalarını ve birlikte yaşamalarını kolaylaştırmaları için kültürel uyumu yakalamaları gerekir¹⁴. Yukarıda sayılan kriterlere ek olarak iş seyahatleri, proje gezileri,

¹² Bu konuda yapılmış iki anket çalışması vardır. 1-Komşu Ülke Elitleri Türkiye'nin Dış Politikasını Nasıl Algılıyor? adlı bu çalışma, Doç. Dr. Savaş Genç ve ekibi tarafından Fatih Üniversitesi tarafından desteklenmiş olan bir Bilimsel Araştırma Projesidir. Bu proje için yapılan anket çalışmasında sorular, sokaktaki insan'dan ziyade karar alma sürecine doğrudan ya da dolaylı olarak etki etme potansiyeline sahip olduğu düşünülen ve elit diye tanımlanan eğitim seviyesi, ekonomik ve sosyal statüsü yüksek kimselere uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin 2002 yılı itibarıyla komşularıyla olan ilişkilerinde daha barışçıl, uluslararası politikada daha aktif bir politika izlediği ortaya çıkmaktadır. Bölgesel aktör denildiğinde Türkiye'nin ilk sırayı aldığı bölge Balkanlar olmakla birlikte, Kafkaslarda Türkiye Rusya'dan sonra ikinci sırayı almaktadır. Ermenistan için ilk sırada Rusya vardır. Türkiye'nin Ortadoğu rejimleri için bir model olup olmadığı sorusuna ise sadece Ermenistan "hayır" demiştir. Bu çalışma Türkiye'ye kara sınırı olan Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak ve Suriye olmak üzere yedi ülkede gerçekleştirilmiştir. Bu sonuçlardan Ermenistan'ın Türkiye'nin dış politika algısıyla ilgili söyleyebileceklerimiz; Türkiye'nin aktif bir politika izlediğini düşünme oranının en düşük olduğu ülke Ermenistan'dır. Türk dış politikasının daha barışçıl yönde ilerlediğine inanma oranının en düşük olduğu ülke yine Ermenistan'dır. Ermenistan, Türkiye'yi en iyi komşu sıralamasında en son sırada görmüş; savaş çıktığında sığınılacak ülke olarak %10 oranında oylamış; Türkiye'yi Ortadoğu ülkeleri için bir model olarak görmemiştir.

2- Türkiye ve Ermenistan: Kalıpları Kırmak, Sınırları Açmak adlı bu çalışma, 14 Nisan 2009 tarihli, 199 no'lu Avrupa Raporudur. International Crisis Group adlı sivil toplum kuruluşu tarafından yürütülmüş olan bu çalışma, araştırma ve anket verilerine dayanmayan, daha önce yapılmış olan araştırma verilerinin bir araya getirdiği bir durum tespit raporu niteliğindedir. Bu raporda, güncel bir soruna katkı ya da yeni bir çözüm önerisi sunmak yerine daha önceki öneriler tekrarlanmıştır. Bu öneriler; sınırları açmak, Dağlık Karabağ sorununu çözmek, Ani harabelerini korumak adına çaba göstermek ve kapsamlı araştırmalar yapmak şeklinde sıralanmıştır. Bunlara ek olarak kısa vadede gerçekleşmesi zor olan önerilerde de bulunulmuştur. Ermenistan'a "...mevcut süreç karşısında Türkiye kamuoyunun tahrik olmasına neden olabilecek soykırım tanınmasına ilişkin açıklamalar ve uluslararası eylemlerden kaçınmalı" şeklinde bir öneride bulunulmuştur. Raporun 9. sayfasında yer alan bir açıklama bu çalışmanın amacını ve hedefini tanımlar niteliktedir. "Kriz grubu, Osmanlı veya soykırım çalışmaları üzerine uzman değildir ve amacı, ortaya kesin bir tarih anlatısı koymak değildir. Bundan ziyade Kriz Grubu'nun amacı, çok sayıdaki anlatı ve tartışmalara dair farklı kesimlerin argümanlarını bir araya getirmek, bunları güncel siyasi bağlama oturtmak ve Türkiye-Ermenistan ilişkileriyle bağlantılarını ortaya koymaktır". Yukarıda belirtilen amaç çerçevesinde farklı tartışmalara değinilmiş ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusu siyasi bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak kullanılan bilgi kaynaklarının bir demece (sayfa 1, dipnot 1), bir mülakata (s.1, dipnot2), bir tv programı anketine (sayfa 24, dipnot 199) dayandırılması ve bu kaynaklar üzerinden genellemelere gidilmesi çalışmanın bilimsel güvenilirliği ve geçerliliği için bir sorun oluşturmuştur.

¹³ 25.01.2015-02.02.2015 tarihli Ermenistan-Erivan ziyareti esnasında CRRS Armenia'da yapılmış olan çalışma toplantısında Ermenice konuşma ile netlik kazanmayan konuşmalar İngilizce destekle yürütülmüştür. Bu da ikinci bir dilin iletişimi kurmak ve korumak anlamında desteği olduğunu göstermektedir.

¹⁴ Belaskova, I. 2011. *Communication Misunderstandings and their Impact on Dealing Between Multicultural Companies*, Bachelor Thesis, Tomas Bata University in Zlin Faculty of Humanities, s.40.

öğrenci değişim programları, bilim ve turizm gezileri, eğitim gibi unsurların uygulanması da ülkelerin karşılıklı olarak birbirlerinin kültürlerine saygı duymalarına, birbirlerini anlamaya çalışmalarına, kişilerarası iletişimi doğru yönetmelerine ve belirsizlikler karşısında olumlu bir tavır almasına neden olur. Bu durumda karşılıklı iletişim engellerinin ortadan kaldırılması için önemeli bir adım atılmış olur.

KAYNAKLAR

Belaskova, L. 2011. Communication Misunderstandings and their Impact on Dealing Between Multicultural Companies, Bachelor Thesis, Tomas Bata University in Zlin Faculty of Humanities, s.40.

Jandt, F. 2010. An Introduction to Intercultural Communication: identities in a global community. Los Angeles: Sage Publications.

Chandler, D. 1994. The Sapir-Whorf Hypothesis. Aberystwyth University.

EUR-Lex 2006, 394/14.

Gibson, J.W. , Hanna, M.S.1992. Introduction to Human Communication, WCB.

Hall, E.T. 1976. How Cultures Collide. Psychology Today 10.

Kartarı, A. 2001. Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim. Ankara: Ürün.

Leeds-Hurwitz, W. 1990, “Notes in the History of Intercultural Communication: The Foreign Service Institute and the Mandate for Intercultural Training.”, Quarterly Journal of Speech, 76 (3).

Uygur, N. 1996, Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yayınları.